

УДК [94:355.425.4](477)«1941/1944»

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ
МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНІ В
КОНТЕКСТІ ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ
РАДЯНСЬКИМИ ПАРТИЗАНАМИ
Й УКРАЇНСЬКИМ ПОВСТАНСЬКО-
ПІДПІЛЬНИМ РУХОМ ПІД ЧАС
НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ****SOCIO-POLITICAL MOOD THE LOCAL
POPULATION OF VOLYN' IN THE CONTEXT OF
THE CONFRONTATION BETWEEN THE SOVIET
PARTISANS AND THE UKRAINIAN REBEL-
UNDERGROUND MOVEMENT DURING THE
GERMAN OCCUPATION****Сухих А. Ю.,**аспірант кафедри історії
ім. М. П. Ковальського, Національний університет
«Острозька академія» (Острог, Україна),
e-mail: andrew.sukhykh.1992@gmail.com**Sukhykh A. Yu.,**post-graduate student of the Department of
History named after M. P. Koval's'kyi, the National
University of Ostroh Academy (Ostroh, Ukraine),
e-mail: andrew.sukhykh.1992@gmail.com

На основі широкого кола джерел розглянуто суспільно-політичні настрої місцевого населення Волині в контексті протистояння між радянськими партизанами й українським повстансько-підпільним рухом під час німецької окупації. Показано, що українські націоналісти мали значно більшу підтримку серед місцевого населення Волині, ніж радянські партизани. Встановлено, що до червоних партизанів лояльність проявляло нужденне населення північних районів Волині та жителі теренів, де стаціонарно діяли радянські формування. Проаналізовані чинники та заходи, які дозволили українським націоналістам здобути підтримку місцевого населення, а також консолідувати його навколо повстансько-підпільного руху та ідеї створення української самостійної держави.

Ключові слова: УПА, українські націоналісти, уніці, радянські партизани, місцеве населення, підтримка.

In the article based on a wide circle of historical sources are examined socio-political mood the local population of Volyn' in the context of the confrontation between the Soviet partisans and the Ukrainian rebel-underground movement during the German occupation. It is shown that the Ukrainian nationalists had considerably more support among the local population than the Soviet partisans. It is established that the poor population of the north district of Volyn' and inhabitants terrains of stationary activities of soviet units demonstrated loyalty to the red partisans. Factors and measures that allowed the Ukrainian nationalists to gain support, as well as consolidate the local population around the rebel-underground movement and an idea of creation an independent Ukrainian state, are analyzed.

Keywords: UPA, Ukrainian nationalists, Ukrainian rebels, Soviet partisans, local population, support.

Протистояння між радянськими партизанами й українським повстансько-підпільним рухом на Волині охопило практично всі сфери їх взаємодії та суттєво вплинуло на життя цивільного населення. Саме підтримка останнього додатково визначала можливість партизанів забезпечити себе продовольством, безпечно та планомірно виконати бойові та розвідувальні завдання, провести агітаційно-пропагандистську роботу.

Протиборство між червоними партизанами та українськими націоналістами під час німецької окупації привертало увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких потрібно відзначити напрацювання О. Гогуна, А. Кентія,

В. Ковальчука, Г. Мотики, І. Патриляка, В. Сергійчука та Г. Стародубець. Однак суспільно-політичні настрої місцевого населення Волині у контексті зазначеного протистояння залишаються недостатньо вивченими, з чого випливає актуальність і мета статті.

Короткотривале перебування Західної України у складі УРСР напередодні німецько-радянської війни не знайшло позитивної реакції у місцевого населення. Водночас її початок засвідчив індиферентне та вороже ставлення місцевого населення до радянської влади, що стало однією з причин провалу організації партизанського руху на Волині та засвідчило кризу сталінського режиму в західноукраїнському регіоні.

Незважаючи на несприятливі обставини, з весни 1942 р. у волинському регіоні почали виникати перші стихійні прорадянські партизанські групи (Д. Попова та М. Корчева), які склалися з колишніх військовополонених та оточенців, тобто з осіб, які волею випадку, виконуючи свій військовий обов'язок, потрапили на Волинь [9, с. 53–54]. У той же період місцеве населення почало активніше долучатися до створення партизанських груп. Ініціативу з організації останніх брали на себе особи, які відчували репресії німецьких окупантів чи ті, хто обіймав відповідальні посади районного значення до війни. Відповідно, у 1942 р. розпочали діяти групи Я. Бужинського, М. Конищука, М. Місюри, П. Самчука, Ю. Собесяка й О. Філюка. Вони з передислокацією на Волинь загонів і груп Головного розвідувального управління Генерального штабу Червоної армії входили в їх підпорядкування чи встановлювали тісний зв'язок. У результаті, за участю останніх, наприкінці 1942 р. була сформована бригада під командуванням полковника А. Бринського, який на короткий час об'єднав та очолив партизанський рух на західноукраїнському Поліссі, за винятком чекістських загонів Д. Медведєва та М. Прокоп'юка [2, с. 363; 9, с. 68–69].

У 1943 р. ситуація на Волині кардинальним чином змінилася, адже тут почали діяти непогано озброєні загоны та з'єднання УШПР, а ОУН (б) активно приступила до формування та розбудови УПА. Радянський партизанський рух, організований державно-партійними органами, мав спиратися також на підтримку підпілля та місцевого населення, без чого його розвиток міг би загальмуватися.

Після прибуття наприкінці січня 1943 р. на Рівненщину організаторської групи ЦК КП(б)У на чолі з В. Бегмою та створення обласного штабу партизанського руху тут весною було сформовано з'єднання, яке, згідно з розпорядженням останнього від 15 серпня того ж року, було розділене на Ровенське партизанське з'єднання №1 (далі – РПЗ №1), №2 («За Батьківщину») (далі – РПЗ №2) та №3 (польське), загальна чисельність яких складала понад 2,2 тис. бійців [9, с. 88–89; 26, с. 97].

Як доводять документи, РПЗ №1 і РПЗ №2 переважно дислокувались у важкодоступних р-нах півночі Рівненщини та білорусько–

українського порубіжжя, вирушаючи в інші терени області при виконанні військово-розвідувальних завдань [8, арк. 90–107]. Саме з цих р-нів 1943 р. переважно вливалися місцеві жителі у партизанські формування. Цю ж місцевість у господарсько-економічному плані варто віднести до слаборозвинутої, оскільки велика кількість тутешніх земель була заболочена, а якісної орної землі залишалося обмаль. Начальник господарського відділу Крайового військового штабу УПА–Північ Р. Петренко («Юрко», «Омелько» (Є. Татура)) зазначав: «Вбогі ґрунти північних земель не дозволяли населенню мати піддостатком зернових культур чи картоплі, натомість безконечні простори лісів і неужитків давали можливість випасати велику кількість худоби, навіть расової» [19, с. 152].

Попри наявність великої кількості худоби місцеве селянство мало недостатні продовольчі ресурси, жило бідніше, ніж жителі сіл центральних і південних р-нів Рівненщини, де рівень життя, викликаний воєнним часом і податковою політикою окупантів, загалом також перебував на низькому рівні. Своєю чергою, нужденне населення досить часто підтримувало радянських партизанів, про що, зокрема, згадував лікар загону спецпризначення НКВС–НКДБ СРСР «Переможці» А. Цесарський: «Як ми йшли по північних районах України, це було бідне населення. Воно дуже тяжіло до нас. Коли ми потім потрапили на південь, де було заможне населення, ми зустріли там вороже ставлення. А ось ці всі північні райони, вони були настроєні проти німців і нам дуже допомагали» [14, с. 436]. У доповіді командира та комісара РПЗ №1 про бойову та партійно-політичну роботу також зазначалося, що партизанам найкраще вдавалося діяти в північній частині Рівненщини, де переважно проживало бідне населення [6, арк. 6].

Бідняки, пам'ятаючи певне покращення свого матеріального становища у 1939–1941 рр., могли прихильно ставитися до червоних партизанів, які представляли радянську владу в тилу німецьких окупантів. Проте, дилема вибору, котрим партизанам надати підтримку, стояла серед цивільного населення досить гостро. Комісар РПЗ №1 М. Корчев відзначав: «Не піти до націоналістів – можуть націоналісти вбити, піти до партизанів – сім'ї вб'ють [націоналісти]». Один із жителів с. Пузня Висоцького р-ну з цього приводу висловився так: «Нехай гине моя сім'я; я не піду [до бандерівців]». На що його батько відповів: «Може він і пішов би, але я йому сказав, тоді моєї голови не буде, коли ти підеш до націоналістів. Спочатку нехай відріжуть мою голову, а потім піде» [7, арк. 52–53].

Траплялися випадки, коли два сусідні села ворогували між собою, оскільки підтримували різні «лісові армії». Така ворожнеча, наприклад, існувала між «націоналістичними» сс. Золоте, Заморочення та «партизанськими» Сварицевичі, Озерськ Дубровицького р-ну [5, арк. 34]. Нерідко радянські партизани у документах окремі села називали «націоналістичними», що показує вектор підтримки їх жителів.

Протистояння, що розгорнулося між радянськими партизанами й українськими повстанцями, розділило населення Волині на два ворогуючі табори, де відчутну більшість становили прихильники упівців, оскільки останні були переважно вихідцями з тутешніх сіл. Своєю чергою, для створення їм противаги Ровенський підпільний обком у квітні 1943 р. ухвалив надати допомогу місцевим жителям у створенні загонів і груп самооборони, як спосіб захисту від українських націоналістів і гітлерівців [10, с. 95]. Так, у Морочненському, Рафалівському та Висоцькому р-нах до прокомуністичних самооборон вступило 1300–1800 осіб [1, с. 249; 11, с. 23; 27, арк. 156]. Аби контролювати дисципліну та політичні нахили їх особового складу, обком надсилав до них комісарів [24, с. 52].

Відомо, що у с. Сварицевичі Дубровицького р-ну був організований перший місцевий партизанський загін, який налічував 60 осіб [7, арк. 46]. Левову частку своїх дій комуністичні самооборони, як, наприклад, загони В. Солгіна та В. Марчука, що діяли відповідно в с. Велюнь Дубровицького р-ну та Мульчиці Володимирецького р-ну, спрямовували проти націоналістів [24, с. 54; 29, арк. 19зв–20].

Зважаючи на те, що більшість особового складу рівненських партизанських з'єднань становили бійці з інших регіонів республіки, вони відчували складності у боротьбі з противником, який мав широкі зв'язки з місцевим населенням і намагався задовольнити його інтереси. Наприклад, заступник командира з розвідки РПЗ №1 В. Тимофєєв згадував: «З націоналістами взагалі важко боротися, тому що це місцеві люди, а ми люди приїшли. Вони місцевість прекрасно знають, потім населення їх переховує, – то брат то сват, родинні зв'язки сильніші, ніж інші [...]. У чому була сила націоналістів? У тому, що у квітні місяці [насправді 15 серпня 1943 р. – С. А.] вони видали указ про землю, за яким усі землі колоністів, колгоспів, радгоспів передавалися селянам у залежності від їх участі у визвольній війні за самостійну Україну. Хто мав більше заслуг, той отримував не 10 га, наприклад, а 200. А для дядьків земля – це все» [32, арк. 103].

Хоча партизанський штабовик був близький до істини, проте помилявся у принципі розподілу землі повстанською владою, оскільки земля надавалася у залежності від спроможності селянина її обробити [22, с. 92–95]. Попри те, що тогочасні умови воєнного часу не дали змоги до кінця провести аграрну реформу в запіллі, спроба проведення та надання розподілу землі максимально офіційного характеру відіграла важливе значення для формування позитивної громадської думки серед населення [23, с. 243]. Підтверджує це і те, що, за підрахунками І. Патриляка, наприклад, в УПА групи «Богун» 90,8% становили уродженці сіл, а за професійним складом – 78,8% облікованих повстанців були хліборобами [18]. Згідно зі статистичними даними старшинських і підстаршинських шкіл УПА, 65–75% курсантів були вчорашніми селянами [17, с. 22].

Безперечно, вихідці з села складали переважну більшість українських повстанців, одночасно на селянство покладалася важка ноша – забезпечити стабільне функціонування запілля. Як справедливо відзначали В. і Г. Стародубці, успіх повстанської боротьби залежав від жертвовності українського селянина тарівня національної свідомості, у той час, коли існування своєї держави не було ще реальним [21, с. 34]. У такій ситуації важливим завданням було вирішення проблеми легітимації повстанської влади, що мало на меті консолідувати спільноту краю. Відбувалося це завдяки запровадженню цивільної адміністрації, організації шкільництва, налагодження добровільної діяльності та розподілу землі [22, с. 95–101].

Сприйняття місцевим населенням повстанської влади відбувалося також завдяки встановленню кордонів української самостійної держави. Наприклад, командування партизанського загону ім. Ф. Михайлова у шифротелеграмі від 19 серпня 1943 р. до начальника УШПР Т. Строкача зазначало, що націоналісти встановили східний кордон самостійної України по колишньому радянсько-польському держкордоні. Згодом комісар Г. Кузовков у політдонесенні до комісара Тернопільського партизанського з'єднання інформував, що вони встановили прикордонні знаки й організували патрулювання. Для надання офіційних ознак даного процесу повстанці, навіть, викликали представників німецької влади для переговорів про межі між суміжними р-нами [13, с. 37, 39].

Важливим чинником створення позитивної громадської думки було також забезпечення захисту населення від терору гітлерівських окупантів. У даному випадку значення мавчасний вибір позиції ОУН (б) стосовно їхньої політики на Волині, де почали формуватися перші стаціонарні повстанські відділи. Зокрема, начальник Кам'янець-Подільського обласного штабу партизанського руху С. Олексенко відзначав: «Я вважаю, що бандерівці – це більш пропалені політики, ніж мельниківці. Спочатку вони, як і мельниківці, йшли з німцями відкрито, але коли німці почали повсюди вішати та знищувати наш народ, вони, щоб не розкрити себе до кінця в очах народу, повинні були зректися від німців» [31, арк. 85]. Подібної думки дотримувався у звіті С. Олексенку комісар Кам'янець-Подільського партизанського з'єднання ім. Г. Жукова П. Миронов: «Вплив націоналістів посилювався ще тим, що у багатьох районах Західної України націоналісти не давали німцям протягом двох років вивозити та збирати різного роду поставки, податки і т[ак] д[алі]» [20, с. 134].

Тож українським націоналістам, у першу чергу ОУН (б) і УПА, вдалося очолити опір населення Волині гітлерівським окупантам, у той час як радянські партизани цього не зробили. Командир 1-ї Української партизанської дивізії ім. С. Ковпака П. Вершигора у радіограмі Т. Строкачу 27 лютого 1944 р. вважав, що винні у тому, що керівництво

спротиву очолили націоналісти було не цивільне населення, а «ми з Вами і особливо Волинські та Ровенські партизанські князі–нероби, які сиділи під носом у народу, очікуючи повстання, і палець об палець не вдаривши, щоб очолити його» [12, с. 187].

Підтримка волинян повстансько-підпільного руху була результатом не лише родинних зв'язків і мобілізаційно-пропагандистських заходів націоналістів, але також високого рівня їхньої національної свідомості та прихильного ставлення до побудови української самостійної держави. Оперпрацівник групи НКДБ УРСР «Розгром», яка діяла в РПЗ №1, старший лейтенант С. Ткаченко («Остап»), відзначав: «Бували такі випадки, що із боєм візьмеш село, виженеш із нього бандерівців, запитуєш у господаря, яка тут була бойова одиниця, він нічого не відповідає, чи відповідає, що нікого в селі не було, населення винятково в націоналістичному дусі, навіть діти, якщо запитати у семилітньої дитини, ким ти будеш, коли виростеш, вона відповідає – козаком. Що ти будеш робити? Говорить: «Будувати вільну Україну». [...] У кожного націоналіста у квартирі висить портрет Шевченка, а за іконами – герб України (з тризубом)» [3, арк. 173в].

Як впливає з партизанських документів, досить поширеним на ПЗУЗ у роки німецької окупації було увічнення полеглих повстанців, а також встановлення пам'ятників на честь української державності, що демонструвало моральну підтримку упівців цивільним населенням. Під час Карпатського рейду, комісар Сумського партизанського з'єднання С. Руднев 22 червня 1943 р., коли останнє перебувало на Рівненщині, зробив запис у щоденнику: «Усі села заражені націоналізмом. Посеред села пагорб, на пагорбі хрест, який прикрашений націоналістичними прапорами і тризубом» [16, с. 102]. Своєю чергою, партизанів загону ім. Й. Сталіна Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання у с. Загорівка Маневицького р-ну здивував великий курган із «петлюрівським гербом» та великим хрестом із написом: «Борцям за соборну Україну» [28, арк. 272].

Місцеві жителі виражали свою лояльність до українських повстанців, використовуючи націоналістичну символіку та гасла. Для прикладу, партизани М. Салая відзначали, що на ПЗУЗ хати повсюди були обвішані націоналістичними лозунгами «Слава героям», «За самостійну Україну», а на колодязях були написи «Слава Україні» [30, арк. 21–213в].

Хоча партизани мали певну підтримку місцевого населення північних р-нів Рівненщини, проте у центральних і південних вона була відсутня. Наприклад, начальник штабу РПЗ №1 М. Григор'єв зазначав: «Ми були в рейдах, і там є частина Ровенської області, де націоналісти господарюють повністю» [32, арк. 12].

У частині Волині, яка перебувала у складі УРСР до вересня 1939 р., пробільшовицькі настрої у місцевого населення продовжували

існувати і під час німецької окупації. Ще у серпні 1942 р. бандерівці у звіті про політичне становище на території Кам'янець–Подільської області відзначали про невисоку національну свідомість місцевих жителів: «Можна зустріти в кожній майже українській хаті портрет Пушкіна [...], територія тут пронизана інтернаціональним духом» [25, с. 501]. Автор звіту зробив відповідний висновок: «Комуністи поки що стоять в цій області на сильнішому ґрунті, як ми, бо ж вони на знаному терені і зразу мали вже всюди своїх людей, а ми таких людей щойно мусимо шукати!..» [15, с. 120].

Проте, у західних р-нах Волині рівень підтримки радянських партизанів був на низькому рівні чи практично відсутній. У січні 1944 р. П. Вершигора відзначав: «Від ріки Стохід на Захід – повністю націоналістичні райони УПА, партизанами навіть не розвідані – якась біля пляма на карті Полісся...» [4, с. 150].

За відсутності належної підтримки українського населення радянські партизани все активніше контактували з місцевими поляками. Останні з поширенням антипольських акцій почали стихійно створювати самооборони, проте, не були готові до тривалої, добре організованої оборони від нападів краще озброєних упівських відділів. За відсутності захисту з боку власного підпілля поляки шукали порятунку у радянських партизанів, знаючи, що ті вороже ставилися до українського визвольного руху. Партизани, своєю чергою, використовували лояльні польські села як безпечне місце для створення своїх баз, а їх жителів – як провідників, розвідників і бійців загонів. У їхніх документах неодноразово відзначалося прихильне ставлення до них польського населення.

Таким чином, під час німецької окупації населення Волині було розколотим на два табори, серед яких відчутну перевагу мали прихильники українського повстансько–підпільного руху, представники якого об'єктивно захищали свій рідний край від використання його людського, господарсько–економічного потенціалу й антигуманних дій німецьких окупантів. Заходи з легітимізації повстанської влади також допомогли українським націоналістам утвердитися у волинському соціумі, чому також сприяв його високий рівень національної свідомості.

Аналіз діяльності радянських партизанських з'єднань, показав, що вони мали достатню підтримку місцевого українського та польського населення в окремих р-нах. Найбільшу лояльність до них проявляли жителі північних р-нів Волині, а також теренів, де стаціонарно діяли радянські формування.

Список використаних джерел

- Бегма, ВА., Кизя, ЛС., 1977. 'Шляхи нескорених', Київ: Політвидав України, 480 с.
- Бринський, АП., 1966. 'По ту сторону фронта. Воспоминания партизана. Кн.1', Лит. запис: Б. Е. Пильника, Горький: Волго–Вятское книжное издательство, 423 с.
- 'Галузевий державний архів Служби безпеки України', Ф.60, Спр.28479, Т.5.
- Гогун, АС., 2012. 'Сталинские командос. Украинские партизанские формирования. 1941–1944', Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 527 с.
- 'Державний архів Рівненської області', Ф.П.1, Оп.1, Спр.1.
- Там само, Ф.П.1, Оп.1, Спр.4.
- Там само, Ф.П.4054, Оп.1, Спр.163.
- Там само, Ф.П.4054, Оп.1, Спр.164.
- Кравчук, ДВ., 2015. 'Радянський партизанський та підпільний рух на Рівненщині': дис... канд. іст. наук: 07.00.01, Рівне, 309 с.
- Кучер, ВІ., 1983. 'Бойова діяльність антифашистського підпілля на Україні. 1941–1944', Київ: Наукова думка, 238 с.
- Кучер, ВІ., 1974. 'Партизанські краї та зони на Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944)', Київ: Наукова думка, 141 с.
- Літопис УПА. Нова серія. Т.4, 2002. 'Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. 1943–1959. Книга перша: 1943–1945', упоряд.: А. Кентій, В. Лозицький, В. Павленко, Київ; Торонто: Літопис УПА, 597 с.
- 'Націоналістичний рух Опору на півночі Хмельниччини (1943–1948). Збірник документів', 2016, упорядкування, передмова та коментарі В. Берковського та В. Ковальчука, Київ; Хмельницький: ПП Цюпак А. А., 260 с.
- 'Неконвенциональная война. ГРУ и НКВД в тылу Вермахта', 2014, сост. А. Гогун, Київ: К.І.С., 597 с.
- 'ОУН в 1942 році: Документи', 2006, упоряд.: О. Веселова, О. Лисенко, І. Патріляк, В. Сергійчук, Київ: Інститут історії України НАН України, 243 с.
- 'Партизанская война на Украине. Дневники командиров партизанских отрядов и соединений 1941–1944', 2010, кол. составителей: О. Бажан, В. Власенко, А. Кентий и др., Москва: Центрполиграф, 670 с.
- Патріляк, ІК., 2003. 'Радянські партизани та українські повстанці (порівняльна характеристика за віком, освітою, соціальним походженням і національністю)', *Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей*, Київ, Вип.7, с.19–27.
- Патріляк, ІК., 2011. 'УПА була більш «робітничо–селянською», ніж радянські партизани'. *Історична правда*. [online] Доступно: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/10/14/59049/>
- Петренко, Р., 1997. 'За Україну, за її волю (спогади)'. Літопис Української Повстанської Армії, Т.27, Торонто; Львів: Літопис УПА, 279 с.
- '...Создавать невыносимые условия для врага и всех его пособников...'. Красные партизаны Украины, 1941–1944: малоизученные страницы истории. Документы и материалы', 2006, авт. сост.: А. Гогун, А. Кентий, Киев: Украинский издательский союз, 430 с.
- Стародубець, ВО., Стародубець, ГМ., 2008. 'Українське село як основа повстанського запілля', *Мандрівець*, Тернопіль, Т.77, Вип.6, с.33–37.
- Стародубець, ГМ., 2008. 'Гене́за українського повстанського запілля', Тернопіль: *Підручники і посібники*, 464 с.
- Стародубець, ГМ., 2009. 'Становлення та функціонування повстанського запілля на Волині в умовах німецької окупації (друга половина 1943 р.)', *Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей*, Київ, Вип.12, с.239–248.
- Степанов, ЛС., 1966. 'До історії антифашистської боротьби на Ровенщині (1941–1944)', Львів: *Камінь*, 109 с.
- 'Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. в 2 т. Т.1.: 1939–1943', 2012, под ред. А. Артизова, Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 878 с.
- 'Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941–1945 рр.): наук. – довід. видання', 2001, авт.–упоряд.: О. Бажан, А. Кентій, В. Лозинський та ін., Київ: Парламентське вид-во, 319 с.
- Центральний державний архів громадських об'єднань України, Ф.62, Оп.1, Спр.1379.
- Там само, Ф.64, Оп.1, Спр.56.
- Там само, Ф.70, Оп.1, Спр.6.
- Там само, Ф.95, Оп.1, Спр.14.
- Там само, Ф.97, Оп.1, Спр.1.
- Там само, Ф.166, Оп.3, Спр.71.

References

1. Behma, VA., Kyzia, LYe., 1977. 'Shliakhy neskorenykh (Ways of the unsubdued)', Kyiv: Politydav Ukrainy, 480 s.
2. Brynskyi, AP., 1966. 'Po tu storonu fronta. Vospomynania partyzana. Kn.1 (On the other side of the front. Memories of a partisan. Book 1)', Lyt. zapys: B. E. Pyllyka, Horkyi: Volho-Viatskoe knyzhne yzdatelstvo, 423 s.
3. 'Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine)', F.60, Spr.28479, T.5.
4. Hohun, AS., 2012. 'Stalynskye kommandos. Ukraynskye partyzanskye formirovaniya. 1941–1944 (Stalin's Commandos: Ukrainian Partisan Forces. 1941–1944)', Moskva: Rossiyskaia politycheskaia entsyklopediia (ROSSPEN), 527 s.
5. 'Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti (State Archives of Rivne Region)', F.P.1, Op.1, Spr.1.
6. Tam samo, F.P.1, Op.1, Spr.4.
7. Tam samo, F.P.4054, Op.1, Spr.163.
8. Tam samo, F.P.4054, Op.1, Spr.164.
9. Kravchuk, DV., 2015. 'Radiatskiy partyzanskiy ta pidpilnyi rukh na Rivnenshchyni (Soviet partisan and underground movement in Rivne region)': dys... kand. ist. nauk: 07.00.01, Rivne, 309 s.
10. Kucher, VI., 1983. 'Boiova diialnist antyfasystskoho pidpillia na Ukraini. 1941–1944 (Combat activity of the antifascist underground in Ukraine. 1941–1944)', Kyiv: Naukova dumka, 238 s.
11. Kucher, VI., 1974. 'Partyzanski kraï ta zony na Ukraini v roky Velykoi Vitchyznianoï viiny (1941–1944) (Partisan lands and zones in Ukraine during the Great Patriotic War (1941–1944)', Kyiv: Naukova dumka, 141 s.
12. Litopys UPA. Nova seriia. T.4., 2002. 'Borotba proty UPA i natsionalistychnoho pidpillia: informatiini dokumenty TsK KP(b)U, obkomiv partii, NKVS–MVS, MDB–KDB. 1943–1959. Knyha persha: 1943–1945 (The struggle against the UPA and the Nationalist underground: Informational documents of the Central Committee of the Communist party (Bolshevik) of Ukraine, Party obkoms, NKVD–MVD, MGB–KGB. 1943–1945. Book first: 1943–1945)', uporiad.: A. Kentii, V. Lozyskyi, V. Pavlenko, Kyiv; Toronto: Litopys UPA, 597 s.
13. 'Natsionalistychnyi rukh Oporu na pivnochi Khmelnychchyny (1943–1948). Zbirnyk dokumentiv (The Nationalist Resistance movement in the north of Khmel'nitskyi region (1943–1948). A collection of documents)', 2016, uporiadkuvannia, peredmovna ta komentari V. Berkovskoho ta V. Kovalchuka, Kyiv; Khmelnytskyi: PP Tsiupak A. A., 260 s.
14. 'Nekonventsionalnaïa voïna. HRU y NKVD v tylu Vermakhta (Unconventional war. HRU and NKVD in the rear of the Wehrmacht)', 2014, sost. A. Hohun, Kyiv: K.I.S., 597 s.
15. 'OUN v 1942 rotsi: Dokumenty (The OUN in 1942: Documents)', 2006, uporiad.: O. Veselova, O. Lysenko, I. Patryliak, V. Serhiichuk, Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 243 s.
16. 'Partyzanskaïa voïna na Ukraini. Dnevnyky partizanskikh komandirov otriadov i soedineniy 1941–1944 (Partizan war in Ukraine. Diaries commanders of troops and units)', 2010, kol. sostavytelei: O. Bazhan, V. Vlasenko, A. Kentii y dr., Moskva: Tsentrpolihraf, 670 s.
17. Patryliak, IK., 2003. 'Radiatskiy partyzany ta ukrainski povstantsi (porivnialna kharakterystyka za vikom, osvitoiu, sotsialnym pokhodzhenniam i natsionalnistiu) (The Soviet partisans and Ukrainian rebels. The comparative characteristic for age, education, social origin and nationality)', Storinky voïennoi istorii Ukrainy: Zb. nauk. statei, Kyiv, Vyp.7, s.19–27.
18. Patryliak, IK., 2011. 'UPA bula bilsh «robitnycho-selianskoïu», nizh radiatskiy partyzany (The UPA was more workers and peasants than the Soviet partisans). Istorychna pravda. [online] Dostupno: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/10/14/59049/>
19. Petrenko, R., 1997. 'Za Ukrainu, za ii voliu (spohady) (For Ukraine, for her will (memoirs))'. Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii, T.27, Toronto; Lviv: Litopys UPA, 279 s.
20. '...Sozdavat' nevnosimye usloviia dlia vraha i vsekh eho posobnikov...». Krasnye partyzany Ukrainy, 1941–1944: malo-izuchennyye stranitsy istorii. Dokumenty i materialy (To create an unbearable conditions for enemy and all his accomplices...The red partisans of Ukraine, 1941–1944: the little-studied pages of history. Documents and materials)', 2006, avt. sost.: A. Hohun, A. Kentii, Kiev: Ukrainskiy izdatelskiy soïuz, 430 s.
21. Starodubets, VO., Starodubets, HM., 2008. 'Ukrainske selo yak osnova povstanskoho zapillia (The Ukrainian village as base of rebellious rear)', Mandrivets, Ternopil, T.77, Vyp.6, s.33–37.
22. Starodubets, HM., 2008. 'Henezha ukrainskoho povstanskoho zapillia (Genesis of Ukrainian rebellious rear)', Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 464 s.
23. Starodubets, HM., 2009. 'Stanovlennia ta funktsiiuvania povstanskoho zapillia na Volyni v umovakh nimetskoï okupatsii (druha polovyna 1943 r.) (The formation and functioning of rebellious rear in Volyn' in conditions of the German occupation (the second half of 1943))', Storinky voïennoi istorii Ukrainy: Zb. nauk. statei, Kyiv, Vyp.12, s.239–248.
24. Stepanov, LS., 1966. 'Do istorii antyfasystskoi borotby na Rovenshchyni (1941–1944) (To the history of antifascist struggle in Rivne region (1941–1944))', Lviv: Kameniar, 109 s.
25. 'Ukrainskie natsionalisticheskie orhanizatsii v hody Vtoroi mirovoi voïny. v 2 t. T.1.: 1939–1943 (The Ukrainian nationalists organization in years of World War II. Volume 1: 1941–1943)', 2012, pod. red. A. Artizova, Moskva: Rossiyskaia politycheskaia entsyklopediia (ROSSPEN), 878 s.
26. 'Ukraina partyzanska. Partyzanski formuvannia ta orhany kerivnytstva nymy (1941–1945 rr.): nauk. – dovid. vydannia (Ukraine is partisan. The partisan forces and organs leadership (1941–1945): scientific and reference edition)', 2001, avt.-uporiad.: O. Bazhan, A. Kentii, V. Lozyskyi ta in., Kyiv: Parlamentske vyd-vo, 319 s.
27. 'Tsentrálny derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (Central State Archive of Public Organizations of Ukraine)', F.62, Op.1, Spr.1379.
28. Tam samo, F.64, Op.1, Spr.56.
29. Tam samo, F.70, Op.1, Spr.6.
30. Tam samo, F.95, Op.1, Spr.14.
31. Tam samo, F.97, Op.1, Spr.1.
32. Tam samo, F.166, Op.3, Spr.71.

* * *